

УДК 78.07

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-27>**Оксана МОЧЕРНЮК,**
orcid.org/0009-0001-7318-9102викладач кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) belkooksana3@gmail.com

ПАТЕРН – ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ І ДЕЯКІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНУ В МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Патерн, як термін, займає важливе місце в музичній культурології, він використовується для позначення повторюваних музичних структур, які визначають основу композиції. Автор аналізує походження та еволюцію поняття «патерн» в різних наукових площинах. Встановлюються унікальні характеристики у різних типів патернів, їх роль у створенні музичної форми та вплив на емоційне сприйняття музичних творів. Також у статті зосереджується увага на перспективах використання патерну в музичній культурі. Висвітлюються можливості використання патернів, їх зв'язок з іншими компонентами музичної та літературної мови та вплив на створення новаторських творів. Значною мірою успішність реалізації таких підходів залежить від продуктивної методології, що забезпечує осягнення сутності і специфіки проблематики такого роду. Передбачається, що обрання терміну «патерн» є одним з тих ключів, які дозволять розгорнути ланцюг міркування до ідеологічних сфер. Відповідно необхідним є осмислення застосовуваних класифікацій патерну для виявлення найбільш доцільних у конкретному випадку. Зазначається, що патерн, як термін в музичній культурології, має значний потенціал для подальшого використання і дослідження. Його аналіз сприяє розумінню музичних структур, створенню нових композиційних форм та розширенню музичного досвіду. Автор висвітлює важливість вивчення патернів у літературознавстві і їх вплив на художню цінність твору. Розуміння та аналіз патернів допомагають глибше проникнути в сутність літературних творів, розкрити їх тематику, символіку та авторське задум. Дана стаття вносить свій внесок у розвиток музичної культурології та сприяє подальшому дослідженню патерну в контексті музичного мистецтва. Варто зазначити потребу подальшого дослідження та аплікації патерну в різних сферах музичної практики, включаючи композицію, виконавство, аранжування та музичну освіту. Це може відкрити нові горизонти музичної та літературної творчості і сприяти більш глибокому розумінню культури як важливої складової культурного спадку нації.

Ключові слова: патерн, культурологічні інтерпретації, поняття, понятійний зміст, мотиви, образи, модель.

Oksana MOCHERNIUK,
orsid.org/0009-0001-7318-9102Lecture at the Department of Music Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) belkooksana3@gmail.com

PATTERN – PRECONDITIONS OF APPLICATION AND SOME PERSPECTIVES OF USING THE TERM IN MUSIC CULTUROLOGY

Pattern, as a term, holds a significant place in music culturology, being used to denote repeated musical structures that define the composition's foundation. The author analyzes the origin and evolution of the concept of "pattern" in various scientific domains. Unique characteristics are identified for different types of patterns, their role in creating musical form, and their influence on the emotional perception of musical works. The article also focuses on the prospects of using patterns in music culture. It highlights the possibilities of utilizing patterns, their connection with other components of musical and literary language, and their impact on the creation of innovative works. The successful implementation of such approaches largely depends on a productive methodology that facilitates grasping the essence and specificity of such issues. It is envisioned that the choice of the term "pattern" is one of the keys that will unlock a chain of reasoning leading to ideological spheres. Consequently, comprehending the applied classifications of patterns to identify the most appropriate ones in specific cases is necessary. It is noted that the term "pattern" in music culturology possesses considerable potential for further application and investigation. Its analysis contributes to the understanding of musical structures, the creation of new compositional forms, and the expansion of musical experience. The author highlights the importance of studying patterns in literary studies and their influence on the artistic value of a work. Understanding and analyzing patterns help delve deeper into the essence of literary works, uncover their themes, symbolism, and the author's intention. This article contributes to the development of music culturology and promotes further research on patterns within the context of musical art. Furthermore, the need for continued exploration and application of patterns in various spheres of musical practice, including composition, performance, arrangement, and music education, is emphasized. This

can open new horizons for musical and literary creativity and foster a deeper understanding of culture as an essential component of a nation's cultural heritage.

Key words: *pattern, culturological interpretations, concept, conceptual content, motifs, images, model.*

Постановка проблеми дослідження.

Вивчення культурно-мистецьких процесів і явищ, що мають спільні ментальні джерела але перетікають або існують у різних державно-суспільних умовах, певний час вже належить до проблематики різних напрямків культурології, соціології, мистецтвознавства постсоціалістичних країн. Порівняно недавно деякі з них об'єднує запозичений з англомовної літератури термін «патерн».

Спрямовання таких досліджень значною мірою зумовлене тим, яке саме значення надано самому терміну з достатньо широкого спектру – структура, схема, шаблон, взірць; форма, модель; схема, діаграма; характер, практика тощо, які застосовуються відповідно до контексту в різних наукових сферах. Таке різноманіття, з одного боку, стимулює до виявлення чітких відповідностей терміну, у обширі фактологічного матеріалу. З другого – посилює увагу до нього самого в аспекті типологічної логіки у зв'язку зі сферою застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі проведення дослідження було виявлено обсяг представлення обраної проблематики в наукових джерелах. Варто відзначити дослідження: Ф. Капри, що представив власне наукове трактування розуміння живих систем; Н. Костюк, яка акцентувала увагу на класифікаційних проблемах музичних жанрів; М. Черниш, яка окреслила основні поняття та методологічні принципи культурологічного аналізу проблеми збереження культурного розмаїття. Р. Бенедикт представ детальний аналіз культурних патернів. Д. Конклін розглянув видобуток контурних послідовностей для значущих замкнених патернів. М. Еліаде охарактеризував патерни в порівняльному релігієзнавстві. А. Лааксонен виявив спотворення повторюваних патернів у поліфонічній музиці. Д. Вілсон розглянув роль патерну в музиці. Варто зазначити, що обрана проблематика недостатньо представлена в українських наукових джерелах та потребує додаткової уваги.

Метою статті є з'ясувати напрямки осмислення патернів у попередньо окресленій теоретичній базі, необхідній для методологічної розробки дослідження проявів патернів у культурно-мистецькій сфері діяльності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Динаміку формування сучасних інтерпретацій терміну у цій сфері майже гранично проаналізовано у праці

Ф. Капри «Паутина життя. Нове наукове розуміння живих систем» (Сапра, 1996). В ній від античних часів простежена передісторія сучасного бачення «патерну». Закономірно, що увага вченого була зосереджена на тих потужних імпульсах до розробки теорії патернів в різних галузях, які були здійснені у минулому столітті. Так, біолог Рос Харрісон здійснив фундаментальний і перспективний крок: поєднав у понятті патерну як конфігурації упорядкованих взаємовідносин саму конфігурацію (форму) і взаємозв'язок «як два важливі аспекти організації» (Сапра, 1996: 27). На цій основі було констатовано, що патерни «являють собою не вірогідності об'єктів, а вірогідності взаємозв'язків» (Сапра, 1996: 30), а є тим, що надає матерії форму.

У 1950 році Н. Вінер, батько кібернетики, писав, що «одним з найцікавіших аспектів світу є те, що його можна розглядати як такий, що складається з патернів» (Wiener, 1950: 9). У своїй книзі «Природа порядку» К. Александер визначив закономірність як «фундаментально інформативну характеристику життя» (Alexander, 2004: 4). Дійсно, можна стверджувати, що еволюція частково залежить від існування закономірностей у навколишньому середовищі (Stephens, 1991: 79).

В усіх галузях термін так чи інакше пов'язаний з певними «повторюваними елементами» з широким спектром застосування – від схеми повторюваного візерунку або графічних моделей (наприклад, типу арабески чи морески, які як жанри мають тривалу історію і в музичному мистецтві) до ефективного способу вирішення і проектування комп'ютерних програм. Існують і більш спеціалізовані тлумачення, наприклад, стереотипні поведінкові реакції чи послідовності дій або поєднання сенсорних стимулів в межах об'єктів одного класу в психології.

М. Еліаде наполягав на тому, що патерни мислення (ідеограми, міфограми, природні або моральні закони тощо) є свідченням ієрофанії в людському житті (Eliade, 1996: 31). А отже, патернам надано не тільки організуючої функції в суспільно-культурному і детермінуючої – в індивідуальному житті: вони є втіленням ідеологічно-світоглядних регламентацій.

М. Черниш стверджує, що «культура певної спільноти, містить у собі і власні знаково-символічні засоби вираження своїх змістів, сукупність яких і становить знаково-символічний код

цієї культури.... справедливо було б говорити про наявність безлічі знаків і символів у надрах будь-якої культури.... з них можна виокремити ті, що виражають її особливість й унікальність. Відтак під знаково-символічним кодом певної культури ми розумітимемо не всі її знакові й символічні форми, а ті з них, що адекватно репрезентують її культурний інваріант та безпосередньо корелюють з його ціннісним ядром» (Черниш, 2013).

Стратегія патернів передбачає наведення численних прикладів (як очевидних, так і неочевидних) образу, ідеї, лінгвістичної особливості або іншого повторюваного елемента в тексті на підтримку поверхневого/глибинного аргументу. Вона одночасно забезпечує текстові докази для поверхневого/глибинного аргументу і є стратегією для відкриття нових поверхневих/глибинних інтерпретацій. Патерни та поверхнева/глибинна інтерпретація йдуть пліч-о-пліч: показуючи, що докази інтерпретації присутні в тексті навіть у дрібних деталях, які легко не помітити, критик переконує читача, що інтерпретація є правдоподібною (Literary Analysis).

Виявлення і символів, і патернів, а також осмислення їх функцій у кожному конкретному випадку та за системного сприйняття є концепційним питанням в дослідженні окресленої проблематики: «Якщо ми можемо розуміти культуру, ми можемо зрозуміти, чому все зроблено, як все розуміється...» (Schein, 2009: 27).

Множинні смислові інтерпретації патернів були виявлені вже в першій знаковій праці у розробці теорії цієї проблемної сфери – «Патерни культури» Р. Бенедикт. В ній «патерн» ототожнено з «моделлю» і має значення властивості основного стрижня культури, ключа до розуміння її морфології та етосу (Benedict, 1959).

В одному суспільстві технологія неймовірно слабка навіть у життєво важливих сферах, в іншому, так само «примітивному», технологічні досягнення складні і тонко розраховані на конкретні ситуації. Одне буде величезну культурну суперструктуру юності, інше – смерті, третє – загробного життя» (Benedict, 1959: 36–37). Та водночас осягнення специфіки конкретного патерну, в якому інтегровано різні елементи і тому щоразу формується новий зміст, уявлявся вченій можлигим тільки в цілісному контексті самої культури за врахування її «психологічної» цілісності за допомогою методу дистанціювання.

Вплив концепції Р. Бенедикт виявився і в тому, що пропонувався шлях вивчення різних культур на основі визначенні принципу їх організації, а також ідентифікації визначальної для її патернів

мети. Вона вважала, що культура повністю визначає ідентифіковані з нею компоненти (Benedict, 1959: 47). Ще один представник американської антропології – А. Кребер в «Конфігурації культурного зростання» продовжив розробку ідеї патерну як внутрішньої моделі культури. Але він наголосив, що один і той же патерн може мати різний зміст, але при цьому не змінюватися, а лишень наповнюватися різним матеріалом (Kroeber, 1947).

Цим вказувалося на відсутність цілковитого злиття змісту і форми, а тому й можливість обміну фрагментами самої моделі. Важливо, що таке розуміння принципово споріднене з розумінням жанру в музиці як «стабільним типом музичної структури, який володіє визначеним, історично сформованим специфічним змістом» (Костюк, 2007: 74).

Патерни можуть бути представлені екстенсіонально як місця появи візерунків у музиці (Darlan, Wells, Ren, Volk, Pesek, 2021: 195) або інтенсіонально як компактний опис, який задовольняється послідовністю музичних об'єктів (Laaksonen, Lemström, 2021: 105).

Д. Конклін визначає міру статистичної значущості для шаблонів внутрішнього опусу та використовує його для оцінки замкнених, максимальних і мінімальних шаблонів, виявлених у мосарабському співі. Різні набори патернів оцінюються за еталонними патернами, які називаються формулами: короткі повторювані патерни в розспіві. Хорошої точності та запам'ятовування щодо еталонних шаблонів можна досягти, враховуючи статистично значущі шаблони (Conklin, 2021: 120).

Марші, робочі пісні та величезна музична література, яку в сукупності називають танцями, підтверджують тезу про те, що певна функціональна музика слугує для вираження або, принаймні, підсилувати їх. Інший спосіб інтерпретації музичного патерну може бути з точки зору музики як мови, адже існують докази того, що в межах певної культури можна почути, як музика переймає багато фраз, флексій та каденційних патернів. Це може бути пов'язано з тією важливою роллю, яку текст відіграв у розвитку практично всіх музичних стилів.

Відправною точкою для дослідження патернів у західній культурі є музика західноєвропейської культури є музика Й. С. Баха (Wilson, 1989: 104). У період, коли він творив, існувало загальне естетичне занепокоєння, відоме як «доктрина афектів». Афекти були раціоналізованими емоційними станами або пристрастями. За часів Й. С. Баха композиції (або кожна частина багаточастинних творів)

«медитували» на одній пристрасі, обмежуючись одним коротким, чітко визначеним патерном.

У філософській, культурологічній, мистецтвознавчій та іншій науковій літературі гуманітарного профілю розрізнено значну кількість різновидів патернів. Оминаючи диференціювання терміну відповідно до предмета вивчення, виокремимо окремі судження, які, як передбачається, доцільно використовувати у культурно-соціологічно-мистецьких інтерпретаціях певних процесів і періодів. Зокрема, варто звернути увагу на патерн як концепт розкриття тієї чи іншої сторони сутності певного явища, тенденції, культурної ситуації, а також – як варіант інтерпретації – його базової ідеї. Такі ідеї все ж не заторкують механізми функціонування і динаміку розвитку (в тому числі – перенесення ідей і практик з одного середовища в інше) таких ідей. У випадку перенесення значимої для вивчення соціальної тенденції соціально-філософської основи на предмет мистецького вияву, доцільно запропонувати не стільки соціально-філософське, скільки етичне і естетично-мистецьке розуміння патерну.

Патерн, як термін, використовується для опису повторюваного музичного фрагменту або структурного елементу. Українська література має численні приклади використання патернів як художнього прийому. У поезії Т. Г. Шевченка зустрічаємо повторювані мотиви, образи і ритмічні схеми, що створюють патерн. Рефрен: «Як умру, то поховайте мене на могилі...» створює патерн, що надає поезії особливу структуру і ритміку. Цей мотив став відомим і символічним для творчості Т. Г. Шевченка, виражаючи його бажання бути похованим на батьківщині. Використання патернів у поезії допомагає створити впізнавану стильову особливість його творчості, надає їй художню цілісність та емоційну силу. Такі повторення допомагають залучити увагу читача, підкреслюють ключові мотиви та ідеї, що містяться у поезіях.

В епосі «Слово о полку Ігоревім» використовуються повторювані мотиви, образи і стилістичні прийоми, що формують патерн і допомагають створити особливу музикальність тексту. Один із ключових стилістичних прийомів – це повторення слів, фраз, образів та мотивів. Цей прийом створює патерн, що підкреслює важливість певних елементів та надає тексту особливого риторичного ефекту. У епосі також використовуються образи, які повторюються протягом тексту. Напри-

клад, образи природи, такі як Дніпро та степи. Вони надають тексту поетичну красу та сприяють створенню особливої атмосфери. Повторення відтворюються неодноразово, що надає тексту ритмічності та мелодичності. Музикальність тексту «Слова о полку Ігоревім» посилюється за допомогою ритмічних схем та метричної розбудови.

Повторення є одним із ключових стилістичних прийомів, який використовує Іван Багряний у «Тигрологах». Повторення слів, фраз та образів допомагають створити ритмічність та підкреслюють важливість певних елементів у тексті. Цей прийом також використовується для створення ефекту зміни, розвитку та повторного з'явлення певних мотивів і тем. Наприклад, образи тигра, лісу, вогню, каменю повторюються протягом роману і мають свої особливі значення. Вони допомагають відтворити особливу атмосферу та підкреслюють внутрішній світ героїв, їхні страждання та пошуки. Крім повторень, в романі «Тигролови» можна знайти інші стилістичні прийоми, які допомагають створити патерни та відтворити символічний зміст. Наприклад, використання метафор, алегорій, риторичних запитань та інших літературних засобів сприяє поглибленню змісту та вираженню основних тем роману. Роман «Тигролови» відображає складність людської природи, постійний пошук сенсу життя та взаємозв'язок людини з природою.

За всієї багатоманітності, у сферах людської діяльності патерни володіють спільними рисами. На відміну від поширеності хаотичних візуальних патернів у природі, це повторюваність і прогнозованість наступної появи. Та хаотичність зумовлює і динамічність самої системи, в якій присутні і діють патерни, і її чутливість до початкових умов.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що прояви патернів уявляються передбачуваними і водночас у кожній сфері наділені специфічними особливостями. Вони можуть поєднуватися в смислові групи, впливати на формування ставлення до суспільних цінностей, культурних та ідеологічних символів, артефактів, соціально-громадських тенденцій. Вірогідним є вплив на осмислення або вибудовування зв'язків між патернами як певними знаковими цінностями на основі їх споріднення й ідентифікування з певними суспільними стандартами, в тому числі – фольклорними і мистецькими традиціями й тенденціями, етнічно і державно визначеними артефактами чи символікою тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костюк Н. Музичні жанри: класифікаційні проблеми. *Студії мистецтвознавчі*, 2007. № 2 (18). С. 73–80.
2. Черниш М. О. Основні поняття та методологічні принципи культурологічного аналізу проблеми збереження культурного розмаїття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 2. С. 90–95.
3. Alexander, C. *The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe*. Berkeley: Center for Environmental Structure, 2004. 476 p.
4. Benedict R. *Patterns of culture*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1959. 320 p.
5. Capra F. *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*. New York: Harper Collins, 1996. 288 p.
6. Conklin D. Mining Contour Sequences for Significant Closed Patterns. *Journal of Mathematics and Music*, 2021, № 15(2). P. 112–124.
7. Darian T., Wells S., Ren I. Y., Volk A., Pesek M. Exploring Annotations for Musical Pattern Discovery Gathered with Digital Annotation Tools. *Journal of Mathematics and Music*, 2021, № 15 (2). P. 194–207.
8. Eliade M. *Patterns in Comparative Religion*. U of Nebraska Press, 1996. 484 p.
9. Kroeber A. L. *Configurations of Culture Growth*, Berkeley: University of California Press, 1947. 894 p.
10. Laaksonen A., Lemström K. Discovering Distorted Repeating Patterns in Polyphonic Music Through Longest Increasing Subsequences. *Journal of Mathematics and Music*, 2021, № 15 (2). P. 99–111.
11. *Literary Analysis: Patterns*. URL: <https://davidsonwriter.davidson.edu/literary-analysis-patterns/>.
12. Schein, E. H. *The corporate culture survival guide (New and rev. ed.)*. San Francisco, CA, US: Jossey-Bass, 2009. 256 p.
13. Stephens D. W. Change, regularity, and value in the evolution of animal learning. *Behavioral Ecology*, 1991, № 2/1. P. 77–89.
14. Wiener N. *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*. Boston: Houghton Mifflin, 1950. 260 p.
15. Wilson D. The Role of Patterning in Music. *Art and the New Biology: Biological Forms and Patterns*, 1989, Vol. 22, № 1. P. 101–106.

REFERENCES

1. Kostyuk N. (2007) Muzychni zhanry: klasyfikatsiini problemy [Musical Genres: Classification Problems]. *Studii mystetstvoznavchi – Mystetstvo-Znavci Studios*, 2 (18), 73–80. [in Ukrainian]
2. Chernish M. O. (2013) Osnovni poniattia ta metodolohichni pryntsypy kulturolohichnoho analizu problemy zberezhenia kulturnoho rozmaittia [Basic Concepts and Methodological Principles of Culturological Analysis of the Problem of Preservation of Cultural Razmatty]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. – Journal of the National Academy of Culture and Arts. 2. 90–95. [in Ukrainian]
3. Alexander C. (2004) *The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe*. Berkeley: Center for Environmental Structure. 476.
4. Benedict R. (1959) *Patterns of culture*. Boston: Houghton Mifflin Company. 320.
5. Capra F. (1996) *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*. New York: Harper Collins. 288.
6. Conklin D. (2021) Mining Contour Sequences for Significant Closed Patterns. *Journal of Mathematics and Music*, 15 (2). 112–124.
7. Darian T., Wells S., Ren I. Y., Volk A., Pesek M. (2021) Exploring Annotations for Musical Pattern Discovery Gathered with Digital Annotation Tools. *Journal of Mathematics and Music*, 15 (2). 194–207.
8. Eliade M. (1996) *Patterns in Comparative Religion*. U of Nebraska Press. 484.
9. Kroeber A. L. (1947) *Configurations of Culture Growth*, Berkeley: University of California Press. 894.
10. Laaksonen A., Lemström K. (2021) Discovering Distorted Repeating Patterns in Polyphonic Music Through Longest Increasing Subsequences. *Journal of Mathematics and Music*, 15 (2). 99–111.
11. *Literary Analysis: Patterns*. URL: <https://davidsonwriter.davidson.edu/literary-analysis-patterns/>
12. Schein E. H. (2009) *The corporate culture survival guide (new and rev. ed.)*. San Francisco, CA, US: Jossey-Bass. 256.
13. Stephens D. W. (1991) Change, regularity, and value in the evolution of animal learning. *Behavioral Ecology*, 2/1. 77–89.
14. Wiener N. (1950) *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*. Boston: Houghton Mifflin. 260
15. Wilson D. (1989) The Role of Patterning in Music. *Art and the New Biology: Biological Forms and Patterns*, 22, 1, 101–106.